

DOI: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2021-270-6-35-40>

удк 330.117:331.44

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ АГРОСЕКТОРУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕКОНОМІКИ: ПРОБЛЕМИ ВІДТВОРЕННЯ В АСПЕКТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Овєчкіна О.А, Маслош О.В., Журавльова А.О.

HUMAN CAPITAL OF AGROSECTOR OF DOMESTIC ECONOMY: PROBLEMS OF REPRODUCTION IN ASPECT OF FOOD SECURITY

Ovechkina O.A., Maslosh O.V., Zhuravlova A.O.

У статті досліджено базові і похідні елементи людського капіталу та особливості їх формування в агросекторі вітчизняної економіки, розглянуто рівні формування людського капіталу та його роль у забезпеченні продовольчої безпеки країни; визначено проблеми, нерозв'язання яких перешкоджає ефективному використанню людського капіталу, особливо, індивідуального рівня його організації; показано, що для відтворення людського капіталу необхідно створити інноваційну базу його формування та використання, що сприятиме вирішенню багатьох соціальних та економічних проблем соціуму.

Ключові слова: людський капітал та його елементи, агросектор, продовольча безпека, інноваційна праця, інноваційно-людський капітал, інновативність.

Вступ. Першочерговим завданням кожної країни є забезпечення продовольчої безпеки, яка багатьма дослідниками розглядається як гарантована здатність держави силами власного виробництва, незалежно від впливу зовнішніх і внутрішніх факторів, задовольняти потреби населення й кожного громадянина продуктами харчування в необхідному обсязі, асортименті і якості на рівні, що забезпечує його здоров'я та розвиток. Продовольча безпека будь-якої країни забезпечується її агросектором, що вважається одним зі складових елементів національної економіки. Потенціал агросектору України здатен забезпечити не лише внутрішню, але й частково зовнішню продовольчу безпеку. Попри збройний конфлікт на Сході та кризовим фінансово-економічним проблемам, сільське господарство залишається провідною галуззю інвестування не лише вітчизняними агропідприємствами, але й європейськими партнерами.

Постановка проблеми. Потенційні можливості вітчизняного агросектору у забезпеченні продовольчої безпеки країни залежить від рівня інноваційного економічного зростання, яке забезпечується техніч-

ним відновленням сільського господарства, впровадженням інноваційних агротехнологій та розвитком людського капіталу. Якщо питання технічного відновлення матеріальної бази сільського господарства й впровадження новітніх технологій з'ясовувались у науковій літературі, то дослідження особливостей й наслідків відтворення людського капіталу агросектору на інноваційній основі знаходиться на початковій стадії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Людський потенціал був і залишається предметом досліджень зарубіжних і вітчизняних вчених. Ще на початку 2000-х років західні вчені Г. Бекер, Т. Саккайя прогнозували підвищення значущості трудової й інтелектуальної складової людського капіталу [1; 2]. Цілою плеядою вітчизняних вчених С. Злупко, Й. Радецьким, А. Колотом, С. Григоровичем, Т. Яшук, О. Грішнвою та іншими дослідниками були розроблені основні положення концепції людського капіталу та його відтворення в умовах транзитивної економіки в цілому та за певними її сферами [3; 4; 5; 6]. Наразі аналіз проблем сьогоденного стану вітчизняної економіки показав, що значно актуалізуються питання відтворення людського капіталу у агросекторі та пошуку шляхів їх розв'язання під впливом сучасних глобальних процесів і національних соціально-економічних тенденцій.

Мета статті. Зважаючи на сказане, метою даної роботи є визначення сучасних особливостей людського капіталу у складі інноваційного капіталу агросектору задля розробки більш ефективних заходів щодо мотивації інновативної активності сільської молоді у забезпеченні продовольчої безпеки країни.

Результати досліджень. Розв'язання поставленої мети спирається на концепцію елементної структури людського капіталу та рівні його формування. Так, дослідницею В. Коломієць визначена інституціональна структура людського капіталу, що ґрунту-

ється на інститутах (культура, традиції, релігія, система і рівень освіти, професійні навички, мотивація, ідеологія, менталітет, сім'я, виховання, право і, навіть, система покарання), які зумовлюють працездатність людини, а в практичному сенсі визначають шляхи втілення її потенціалу [7, с. 29]. Інша вчена О. Носик вважає, що слід виділяти базові форми людського капіталу (капітал здоров'я, освітній капітал, капітал професійного навчання, культурний капітал, капітали забезпечення інформацією, мобільності та родинного виховання) та їх похідні (комплексні) форми (інтелектуальний, трудовий, організаційно-підприємницький, соціальний капітали) [8, с. 153].

Ю. Точиліною, Т. Яшук та іншими дослідниками відмічається наявність трьох рівнів існування людського капіталу, як: індивідуального (особистого), корпоративного (мікроекономічного), національного (макроекономічного) [5, с. 73-74; 9, с. 89]. Індивідуальний людський капітал (знання, навички, досвід, професійна підготовка людини) інтегрується у особливий корпоративний людський капітал підприємства, організації як поєднання знань, кваліфікації, професійних здібностей працівників. Отже, керівника підприємств не мають сприймати витрати на заробітну плату й підвищення кваліфікації робітників як вимушені витрати. В американських компаніях частка заробітної плати в собівартості продукції досягає 50%, у розвинених західноєвропейських країнах - 20–30%, натомість в Україні – лише від 1% до 10% , відмічає О. Захарова [10, с. 127], враховуючи той факт, що при активному застосуванні інноваційних управлінських та інтелектуальних технологій підприємство отримує важливий синергетичний ефект у вигляді особливого корпоративного інтелектуального капіталу у складі інноваційного капіталу.

На макроекономічному рівні формується національний людський капітал як система високопродуктивних знань, продуктивна та якісна праця, якість життя робітників, їх спільний інтелектуальний капітал, що у сукупності формує підстави для формування й відтворення національного інноваційного капіталу, та відповідного стійкого прогресивного розвитку країни та її національного багатства.

Аналіз взаємозв'язку інноваційної моделі розвитку економіки з людським капіталом, дозволяє, на думку Г. Кундєєвої, Н. Решетник, Р. Хусаїнова, вдосконалити концептуальні положення вирішення продовольчої проблеми [11] та скоректувати відповідні практичні заходи. Ми також додаємо, що необхідно звернути увагу на методологічний зв'язок між концепціями відтворення людського капіталу, та інноваційного й безпечного розвитку національної економіки. У даному взаємозв'язку концепцій генеруючою виступає концепція формування й ефективного використання людського капіталу, що забезпечить ланцюгову реакцію ефективної реалізації моделі інноваційного розвитку економіки та відповідної моделі її безпечного функціонування. Спираючись на вищевикладений матеріал, можна визначити напрям

ми забезпечення умов реалізації концепції людського капіталу у будь-якій сфері економіки, у тому числі, агросекторі, що стосується, перед усім:

по-перше, повного відтворення людського капіталу на індивідуальному рівні;

по-друге, збільшення попиту на інноваційну працю новаторів, особливо молодих, на корпоративному рівні;

по-третє, практичної реалізації прав людини на повноцінну життєдіяльність, раціональне харчування, належний рівень медичного та соціального обслуговування щодо підтримки здоров'я і добробуту працездатного населення і членів їх родин, тобто, відтворення людського капіталу на національному рівні.

Дослідники відмічають, що на сьогодні в Україні спостерігається незбалансованість розвитку людського капіталу через те, що безробітні фахівці - люди з високим рівнем кваліфікації змушені погоджуватися на низькооплачувану роботу, що гальмує їх подальший професійний розвиток, приводить до неефективного використання людського капіталу, знецінює подальші інвестиції у його накопичення [12]. Крім того, ми відмічаємо, що крім виявлених факторів впливу на процес відтворення людського капіталу у сільському господарстві вітчизняної економіки, виникають додаткові труднощі й проблеми відтворення базових елементів, які обумовлені:

- виключною важливістю агросектору у вирішенні питань: забезпечення відтворення людського капіталу (24% загального випуску продукції складає продукція агросектору) та підтримання економічної безпеки країни (продукція агросектору також становить 38,2 % товарного експорту) [13, с. 66];

- наявністю специфічних особливостей організації сільськогосподарського виробництва (сезонність сільськогосподарської праці та її важкі умови, отже, відтік молодих і кваліфікованих кадрів до міст, інших країн та незмінність структур категорій робітників та «старіння» їх складу) [14, с. 87], що негативно впливає на рівень людського капіталу агросекторі;

- упередженнями, що продовжують домінувати у суспільстві, стосовно низької освіченості та професійної підготовки сільськогосподарських робітників, неприйняття ними новачків, через що працівники агросектору традиційно розглядаються як носії людського капіталу з низькою інтелектуальною складовою.

Аналізуючи динаміку чисельності молоді на селі та зміни рівня заробітної плати, наведених на рис.1 та рис.2, слід відзначити, що останнім часом зрушення у базових елементах людського капіталу носять суперечливий характер. Так, діаграма, представлена на рис.1, демонструє зменшення чисельності економічно активної молоді (з 2018р. по 2020р. скорочення чисельності молодого населення, яке покинуло домівки, виїхавши у місто, чи за кордон на заробітки, склало близько 5%), що підтверджує зберігання у часі виявленої багатьма дослідниками тен-

денції старіння робочої сили, особливо у аграрному секторі економіки.

Постановка проблеми. Незважаючи на такі ствердження, не з'ясованими були й залишаються такі методологічні проблеми, як:

а) надання обґрунтованої аргументації відсутності/наявності відносин експлуатації за результатами найму працівників й використання їх робочої сили, особливо кваліфікованої;

б) спростування/доведення доцільності використання таких економічних та правових категорій, як: «власність» та «права власності» робітника на робочу силу», «переуступка прав» власності при дослідженні особливостей капіталістичної експлуатації у розвинених економіках постіндустріального типу та транзитивних економіках.

З іншого боку, спостерігається позитивна тенденція повільного збільшення заробітної плати у сільському господарстві. Згідно діаграми, наведеної на рис.2, збільшення середньорічної заробітної плати сільськогосподарських робітників з 2018 по 2020рр зросло на 36%.

З цього приводу слід також зауважити, що за даними Сервісу пошуку роботи в Україні grc.ua., середня пропозиція заробітної плати в категорії «Сільське господарство» для фахівців середньої

ланки і робітничих спеціальностей становить 25,54 тис грн, що стає для молоді додатковим аргументом щодо вибору інноваційної моделі трудової поведінки, яка, як відомо, характеризується схильністю особи до створення й впровадження новацій, підвищення продуктивності праці, рівня освіченості тощо.

Ми маємо також додати, що перспективним інструментом залучення молоді у сільськогосподарські виробничі процеси й, відповідно, збереження людського капіталу у агросекторі, можуть виступити новітні технології. Аналіз матеріалів доповідей, звітів і статей за цим питанням, дозволяє відмітити, що існують достатньо привабливі пропозиції аграрним підприємцям приймати інноваційні рішення за такими напрямками, як: аграрні біотехнології (новітні підходи у вирощуванні сільськогосподарських культур і продукції тваринництва); програмне забезпечення для управління господарством, сенсори та інтернет речей; робототехніка для господарства, механізація та обладнання (фермерська техніка, автоматизація, застосування дронів); біоенергетика та біоматеріали; нові системи землеробства (внутрішні ферми, аквакультура); аграрний маркетплейс (товарні торгові платформи, онлайн-закупівля, лізинг обладнання) тощо [15; 16].

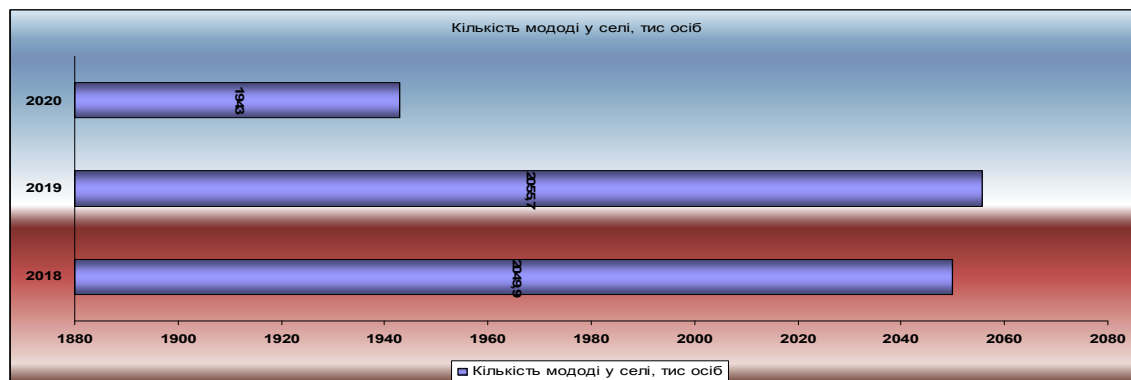

Рис.1. Динаміка чисельності економічно активної сільської молоді за період 2018-2020рр. (розраховано за [Робоча сила за статтю, типом місцевості та віковими групами. URL:

http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/rp/eans/eans_u/arch_eansmv_u.htm]).

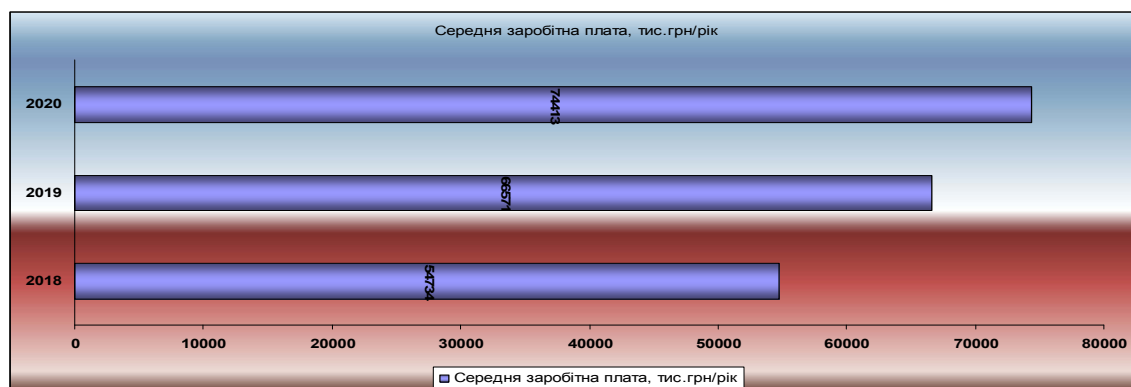

Рис.2. Динаміка середньої річної заробітної у сільському господарстві протягом 2018-2020рр (Розраховано за [Середня зарплата у сільському господарстві становить 25,5 тис. грн <https://agropolit.com/news/20414--serednya-zarplata-u-silskomu-gospodarstvi-stanovit-255-tis-grn>])

Ми згодні з висновками В. Ковальчука та А. Шахно, які зазначили, що для перетворення набутих знань, досвіду, здібностей у людський капітал, який приносить дохід, людина має постійно працювати [17, с. 37]. Отже, джерелом доходів, які можуть спрямовуватися на відтворення елементів людського капіталу (капіталу здоров'я, капіталу освіти, капіталу комунікацій чи мобільності, що, як відмічається у сучасних наукових джерелах, інтегрує людський капітал особи у соціальний капітал соціуму) є не рівень освіти й кваліфікації, не знання самі по собі, а праця індивіда. Достовірність цього висновку підтверджується зміною акцентів у джерелах фінансування капіталовкладень у людський капітал. Більшості дослідників відмічається збільшення питомої ваги коштів домогосподарств у структурі витрат на забезпечення людського капіталу, які спрямовуються на підвищення продуктивних здібностей, вдосконалення інтелектуального та професійного зростання людини, що має приносити в майбутньому дохід як індивіду, так і суспільству в цілому.

Ми вважаємо, що зауваження вчених щодо необхідності привернення уваги до проблем стимулювання інноваційної праці не лише на корпоративному, а, перед усім, індивідуальному рівні формування людського капіталу, стає особливо актуальним для підприємств і підприємців у сфері бізнесу, які обрали інноваційну модель розвитку, й виконують важливу місію забезпечення продовольчої безпеки країни. Саме такий аспект досліджень людського капіталу представлено у працях Л. Гальків, Г. Миськів, О. Килин, Н. Ширяєвої та інш., які запропонували застосування терміну «інноваційно-людський потенціал» [12; 18], сутність якого полягає, на думку цих авторів, у подоланні психологічного несприйняття новачій індивідами та заохоченні підвищувати освітній капітал.

Подолання психологічного несприйняття нововведень стає цікавою дослідницькою проблемою. Вчені О. Герасименко, Н. Чижова, підкреслюють, що привабливість інноваційної праці для працівників, особливо молоді, «зніміть психологічні бар'єри» стосовно залучення до активної інноваційної діяльності. Трудова діяльність поєднуюватиметься з інноваційною активністю, складаючи так звану «інноваційно-трудова» основу відтворення людського капіталу на всіх рівнях його організації [19; 20]. Річ у тому, що дослідники визначають інноваційну працю як таку активність суб'єкта, при якій індивідуальний трудовий потенціал використовується як основний засіб практичного впровадження новачій, звідси, зростає дохід робітника від створення інноваційних товарів й, відповідно, зростають фінансові можливості збільшення індивідуального освітнього капіталу. Ми вважаємо вірним ствердження про те, що привабливість праці, особливо для молоді, формується не лише збільшенням заробітної плати, але й збільшенням фондоозброєності праці, можливістю продукувати й впроваджувати новачій, реалізувати себе як креативну особистість.

Наскільки можливість вести активну інноваційну діяльність цікавить молодь села, свідчить інформація про українців, які запропонували креативні винаходи. Українські винахідники О. Савчук, Є. Кузьмічов і О. Приходченко розробили технологію Water Cloud UA, що дозволяє з повітря отримати воду для зрошення та поливу земельних ділянок. Винахідник Д. Сурду розробив технологію Kray Technologies – дрони, які вносять у ґрунт добрива та пестициди. З приводу сказаного слід відмітити, що для багатьох молодих новаторів у сільському господарстві в нагоді щодо розкриття їх креативності та високого освітнього рівня, можуть стати платформа Agro Core, розробниками якої є агрохолдинг «Астарта» та Borsch Ventures, проект UA-Robotics тощо. Програми і проекти застосовуватимуться для розробок IT-рішень для агробізнесу та підтримки розвитку аграрних стартапів українських та зарубіжних команд [21].

Висновок. Поглиблене дослідження процесів відтворення людського капіталу певної сфери бізнесу (перед усім, агросектору) дозволило зробити наступні висновки:

1) роль людського капіталу (індивідуального, корпоративного, національного) у забезпеченні продовольчої безпеки країни зростає за умов створення відповідної інноваційної бази його формування і використання;

2) інноваційна база формування людського капіталу пов'язана із забезпеченням необхідного рівня його складових (освіти, здоров'я, якості життя індивіда і родини тощо);

3) інноваційна база використання людського капіталу, особливо, індивідуального, має спиратися на інноваційну працю з достатньо високою заробітною платою, технічною озброєністю праці, її привабливістю для молоді, схильної до винахідництва й нововведень, а також на фінансові та інформаційні можливості залучатися до новаторських програм і проектів;

4) звернення уваги керівництва підприємств агросектору і держави на питання створення умов для дійсно інноваційної праці сільськогосподарської молоді сприятиме, на нашу думку, вирішенню проблем: соціальної (припинення відтоку молодих людей з села); економічної (підвищення інноваційної активності підприємств агробізнесу); продовольчої (збільшення обсягів й номенклатури продукції сільського господарства).

Л і т е р а т у р а

1. Беккер Г.С. Человеческое поведение. Экономический подход. Избранные труды по экономической теории. [Пер. с англ., науч. ред. послесловия Р.И. Капелюшников]. М.: ГУВШЭ, 2003. 472 с.
2. Сакайя Т. Стоимость, создаваемая знаниями, или история будущего. Новая индустриальная волна на Западе. М.: Academia, 1999. С. 337-371.
3. Злупко С.М., Радецький Й.І. Людський потенціал, зайнятість і соціальний захист населення в Україні; ред.

- М.М. Мартиняк. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. 191 с.
4. Колот А., Григорович С. Соціально-трудові аспекти забезпечення стійкого розвитку національної економіки. *Україна: аспекти праці*. 2006. № 4. С. 8–15;
 5. Ящук Т.А. Сутність концепції людського капіталу. *Сталий розвиток економіки*. 2013. № 4(21). С. 71–75.
 6. Грішнова О.А. Людський, інтелектуальний і соціальний капітал України: сутність взаємозв'язок, оцінка, напрями розвитку. *Соціально-трудові відносини: теорія та практика*. 2014. № 1. С. 34–40.
 7. Коломієць В.М. Інституціональна структура людського капіталу. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 1(17). С. 26–32.
 8. Носик О.М. Форми людського капіталу: головні підходи до визначення. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Економічна теорія та право / редкол.: А. П. Гетьман та ін. Х.: Право, 2014. № 3 (18). С.149–156.
 9. Точиліна Ю. Ю. Роль людського капіталу в інноваційному розвитку національної економіки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Випуск 26. Частина 2. С.88–91.
 10. Захарова О.В. Розвиток класифікації показників оцінки ефективності інвестицій у людський капітал. *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*. 2010. № 1(3). Т. 2. С. 123–131.
 11. Кундєєва Г.О., Решетник Н.І., Хусаїнов Р.В. Людський капітал в контексті інноваційного розвитку економіки України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 24. URL: <http://www.investplan.com.ua/index.php?op=8&w=%D0%93.+%D0%9E.+%D0%9A%D1%83%D0%BD%D0%B4%D1%94%D1%94%D0%B2%D0%B0> (дата звернення: 09.10.2021).
 12. Гальків Л.І., Миськів Г.В., Килин О.В. Інноваційний людський капітал: проблеми фінансування. Управління інноваційним процесом в Україні: проблеми комерціалізації науково-технічних розробок: тези доповідей VII Міжнародної науково-практичної конференції, 17–19 травня 2018 року, Львів. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2018. С. 34–36.
 13. Богдан О. Д. Концептуальна модель інноваційного розвитку аграрного сектору економіки України. *Наукові праці НДФІ*. 2017. № 2. (79). С. 65–76. URL: <https://scholar.google.ru/citations?user=mYvJXQkAAAA&hl=ru&oi=sra> (дата звернення 10.10.2021).
 14. Вінніченко І.І., Лапа В.О. Особливості формування та розвитку інтелектуального капіталу аграрних підприємств. *Економіка і держава*. 2020. №4. с. 85–90. DOI: [10.32702/2306-6806.2020.4.85](https://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.4.85). (дата звернення: 10.10.2021).
 15. National Innovation Agenda Report. URL: <https://agenda-report.agrohub.ua/> (дата звернення 09.10.2021).
 16. Шибаніна О. В., Кормішкін Ю.А. Сучасна парадигма інноваційного розвитку аграрного підприємства. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2019. Вип. 3(103). С.4–10. URL: <http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6589/1/n103v3r2019shebanina.pdf> (дата звернення: 11.10.2021).
 17. Ковальчук В., Шахно А. Інвестування в людський капітал як фактор інноваційного розвитку економіки України. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2016. Вип. 2 (15). С. 33–40.
 18. Ширяєва Н.Ю. Інноваційно-людський потенціал у менеджменті будівельної галузі. *Інфраструктура ринку*. 2021. Випуск 52. С.126–130.
 19. Герасименко О.О. Інноваційна праця: особливості змісту та соціально-економічної форми. Економіка та підприємство: зб. наук. праць молодих учених та аспірантів / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана», 2008. Вип. 20. С. 210–219.
 20. Чижова Н.С. Новітні форми інноваційної праці у контексті розвитку людського капіталу. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Випуск 8. С. 897–900.
 21. Агротехнології-2017: чим дивували світ українські розробники. url: [agravery.com: https://agravery.com/uk/posts/show/agrotehnologii-2017-cim-divuvali-svit-ukrainski-rozrobniki](https://agravery.com/uk/posts/show/agrotehnologii-2017-cim-divuvali-svit-ukrainski-rozrobniki) (дата звернення: 11.10.2021).

References

1. Bekker G.S. (2003) Chelovecheskoe povedenie. Ekonomicheskii podkhod. Izbrannye trudy po ekonomicheskoy teorii [Human behavior. An economic approach. Selected Works on Economic Theory]. Moscow: GUVShE. (in Russian)
2. Sakayya T. (1999). Stoimost', sozdavaemaya znaniyami, ili istoriya budushchego. Novaya industrial'naya volna na Zapade. [Knowledge value or history of the future. New industrial wave in the West] Moscow: Academia (in Russian)
3. Zlupko S.M., Radetskyi Y.I. (2001) Liudskiy potentsial, zainiatist i sotsialnyi zakhyst naseleennia v Ukraini; red. M.M. Maptyniak.. [Human potential, employment and social protection of the population in Ukraine]. Lviv: Vydavnychiy tsentr LNU im. I. Franka. (in Ukrainian)
4. Kolot A., Hryhorovych S. (2006) Sotsialno-trudovi aspekty zabezpechennia stiikoho rozvytku natsionalnoi ekonomiky. [Socio-labor aspects of sustainable development of the national economy]. *Ukraina: aspekty pratsi*. no. 4. pp. 8–15
5. Yashchuk T.A. (2013) Sutnist kontseptsii liudskoho kapitalu [The essence of the concept of human capital]. *Stalyi rozvytok ekonomik.* no 4 (21). pp. 71–75.
6. Hrishnova O.A. (2014) Liudskiy, intelektualnyi i sotsialnyi kapital Ukrainy: sutnist vzaiemozv'язok, otsinka, napriamy rozvytku [Human, intellectual and social capital of Ukraine: the essence of the relationship, evaluation, directions of development]. *Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriia ta praktyka*. no. pp. 34–40.
7. Kolomiets V.M. (2019) Instytutstionalna struktura liudskoho kapitalu [Institutional structure of human capital]. *Problemy i perspektivy ekonomiky ta upravlinnia*. no. 1(17). pp. 26–32.
8. Nosyk O.M. (2014) Formy liudskoho kapitalu: holovni pidkhody do vyznachennia [Forms of human capital: the main approaches to the definition] *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Yurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho»*. Kharkiv: Pravo, no. 3 (18). pp.149–156.
9. Tochylyna Yu. Yu. (2019) Rol liudskoho kapitalu v innovatsiinomu rozvytku natsionalnoi ekonomiky [The role of human capital in the innovative development of the national economy]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, vol. 26, part 2, pp.88–91.
10. Zakharova O.V. (2010) Rozvytok klasyfikatsii pokaznykiv otsinky efektyvnosti investyttsii u liudskiy kapital [Development of the classification of indicators for

- assessing the effectiveness of investment in human capital]. *Biuletyn Mizhnarodnoho Nobelivskoho ekonomichnogo forumu*, no. 1(3). vol. 2. pp. 123-131.
11. Kundieieva H.O., Reshetnyk N.I., Khusainov R.V. (2013) Liudskiy kapital v konteksti innovatsiinoho rozvytku ekonomiky Ukrainy [Human capital in the context of innovative development of Ukraine's economy]. *Investysii: praktyka ta dosvid*. no. 24. URL: <http://www.investplan.com.ua/index.php?op=8&w=%D0%93.%D0%9E.%D0%9A%D1%83%D0%BD%D0%B4%D1%94%D1%94%D0%B2%D0%B0> (accessed: 09.10.2021).
 12. Halkiv L.I., Myskiv H.V., Kylyn O.V. (2018) Innovatsiinyi liudskiy kapital: problemy finansuvannya. Upravlinnia innovatsiynym protsesom v Ukraini: problemy komertsializatsii nauko-tekhnichnykh rozrobok [Innovative and human potential in the management of the construction industry]. Proceedings of the VII Mizhnarodna nauko-praktychna konferentsiya (Ukraine, Lviv, May, 17-19, 2018), Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki, pp. 34-36.
 13. Bohdan O. D. (2017) Kontseptualna model innovatsiinoho rozvytku aharnoho sektoru ekonomiky Ukrainy. [Conceptual model of innovative development of the agricultural sector of the Ukrainian economy]. *Naukovi pratsi NDFI*. no. 2. (79). pp. 65-76. URL: <https://scholar.google.ru/citations?user=mYvJXQkAAAAJ&hl=ru&oi=sra> (accessed 10.10.2021).
 14. Vinichenko I.I., Lapa V.O. (2020) Osoblyvosti formuvannya ta rozvytku intelektualnogo kapitalu aharnykh pidpriemstv [Features of formation and development of intellectual capital of agricultural enterprises]. *Ekonomika i derzhava*. no. 4. pp. 85-90. DOI: [10.32702/2306-6806.2020.4.85](https://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.4.85). (accessed 10.10.2021).
 15. National Innovation Agenda Report. URL: <https://agenda-report.agrohub.ua/> (accessed 09.10.2021).
 16. Shebanina O. V., Kormishkin Yu.A. (2019) Suchasna paradyhma innovatsiinoho rozvytku aharnoho pidpriemnytstva [Modern paradigm of innovative development of agrarian entrepreneurship]. *Visnyk aharnoi nauky Prychornomoria*. Vol. 3(103). pp.4-10. URL: <http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6589/1/n103v3r2019shebanina.pdf> (accessed: 11.10.2021).
 17. Kovalchuk V., Shakhno A. (2016) Investuvannya v liudskiy kapital yak faktor innovatsiinoho rozvytku ekonomiky Ukrainy [Investing in human capital as a factor of innovative development of Ukraine's economy]. *Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava*, vol. 2 (15), pp. 33-40.
 18. Shyriaieva N.Yu. (2021) Innovatsiino-liudskiy potentsial u menedzhmenti budivelnioi haluzi [Innovative and human potential in the management of the construction industry]. *Infrastruktura rynku*, no. 52, pp.126-130.
 19. Herasymenko O.O. (2008) Innovatsiina pratsia: osoblyvosti zmistu ta sotsialno-ekonomichnoi formy [Innovative work: features of content and socio-economic form] *Ekonomika ta pidpriemnytstvo: zb. nauk. prats molodykh uchenykh ta aspirantiv*, vol. 20. pp. 210-219.
 20. Chyzhova N.Ye. (2015) Novitni formy innovatsiinoi pratsi u konteksti rozvytku liudskoho kapitalu [The latest forms of innovative work in the context of human capital development]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, no. 8. pp. 897-900.
 21. Ahrotekhnolohii-2017: chym dyvuvaly svit ukrainski rozrobnyky. [Innovative and human potential in the

management of the construction industry] URL: agravery.com: <https://agravery.com/uk/posts/show/agrotekhnologii-2017-cim-divuvaly-svit-ukrainski-rozrobnyky> (accessed: 11.10.2021).

Ovechkina O.A., Maslosh O.V., Zhuravlova A.O.
Human capital of agrosector of domestic economy: problems of reproduction in aspect of food security

The basic and derivative elements of human capital, features of their formation in the agricultural sector of the domestic economy are investigated in the article. The analysis of scientific literature on the definition of the concept of "human capital" and its connection with other categories. The role of human capital of the agricultural sector of the economy in ensuring food security of the country is described. The institutional and economic structures of human capital are considered. Features of reproduction of human capital at individual (personal), cooperative (microeconomic) and national (macroeconomic) levels are described. The state of basic elements of human capital of agrosphere of domestic economy is analyzed.

Identified problems, the non-binding of which prevents the effective use of human capital, especially, the individual level of its organization. Such problems include: seasonality of production, a slow increase in the level of mechanization of agricultural labor, an increase in the number of unemployed youth in the village, migrating to the city, aging rural population with an undisputed level of education. It is shown that for the reproduction of human capital, it is necessary to create an innovative base for the formation of education, health, and life capital. It has been proven that the innovative base of human capital use should be based on attractive innovative labor. There are signs of attractive work, which include: high wages, technical labor, the presence of financial and information opportunities for workers to be involved in innovative programs and projects.

It is shown that increasing the level of human capital of the economically active population of the village, especially the youth, is an important factor in increasing the food security of the country. It is determined that the management of enterprises and state authorities should create conditions for innovative work of agricultural youth, which will help to solve the social problem of stopping the outflow of youth from the village; economic problem of increasing innovation activity of agribusiness enterprises; food problems of increasing the volume and nomenclature of agricultural products.

Key words: human capital and its elements, agricultural sector, food security, innovative work, innovation-human capital, innovation.

Овечкіна Олена Андріївна – к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки і підприємництва, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, ele89101431@gmail.com

Маслош Ольга Володимирівна – к.х.н., доцент, доцент кафедри економіки і підприємництва, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, olgamaslosh@gmail.com

Журавльова Анастасія Олександрівна – здобувач вищої освіти рівня магістр, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, nastia.shcheglova@gmail.com